

SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE COĞRAFYA ÖĞRETİMİNİN DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN ÖNEMİ

B.Ünal İBRET*

Kadir KARATEKİN**

Emine AVCI***

Özet

Değerlerin yeni yetişen nesle kazandırılmasının toplumun geleceğinin inşası için büyük önemi bulunmaktadır. Sosyal Bilgiler dersinin temel amacı da ulusal ve evrensel değerleri kazanmış iyi vatandaşlar yetiştirmektir. Bu araştırmada, Sosyal Bilgilerde Coğrafya öğretiminin değerler eğitimi açısından önemi Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının görüşleri ile ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırma nitel bir yaklaşımla, yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak yapılmıştır. Çalışma, Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği 4.sınıf öğrencisi olan 62 öğretmen adayıyla gerçekleştirilmiştir. Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarına göre Sosyal Bilgiler dersini oluşturan ilk üç disiplinin sırasıyla Tarih, Coğrafya, Vatandaşlık olduğu görülmektedir. Ancak öğretmen adaylarının Sosyal Bilgiler dersi içindeki Coğrafya disiplininin önemini yeterince değerlerle ilişkilendirmedikleri görülmektedir. Öğretmen adaylarının Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan değerlerin öğretiminde etkili gördükleri disiplinler sırasıyla Tarih, Coğrafya ve Sosyolojidir. Coğrafya disiplini açısından öğretmen adayları en çok vatanseverlik, duyarlılık ve temizlik değerini kazandırabileceklerini belirtmişlerdir.

Anahtar Sözcükler: Sosyal Bilgiler, Sosyal Bilgiler Öğretmen Adayı, Coğrafya, Değerler Eğitimi

Giriş

Genel olarak değer kavramı felsefe bilimi içerisinde anlam kazanmaktadır. Alman metafizikçi W. Windelband, felsefeyi genel olarak bir "değer felsefesi" olarak görür ve tarihsel olayların yasalaştırılmayacağını, ancak değerlendirilebileceğini savunur. Ona göre, yapılabilecek değerlendirmede ancak insana göre olabilir. Zaten her yeniçağ, bir önceki çağın değerlerinden kurtulmak için yapılan bir mücadeleden ibarettir. Bu anlamda da insan hayatı, sürekli bir değerler hayatının mücadelesi ola-

* Prof. Dr.; Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Kastamonu

** Doç. Dr.; Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Kastamonu

*** Arş. Gör.; Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Kastamonu

rak düşünülebilir (Özensel, 2003, 218). Dünyadaki gelişme ve değişimler değerlerin de değişmesine sebep olmuştur. Günümüz dünyasında hemen her şey baş döndürücü bir ivme içerisinde hızla değişmektedir. Bilişim ve iletişim alanındaki gelişmeler, kişisel boyuttan sosyo-kültürel boyuta kadar geniş bir alanı etkilemektedir. Bu değişimden değerler de nasibini almaktadır (Bakır-Arabacı ve Akgül, 2013, 8). Bu anlamda her çağda değerlerin öğrenimi ve öğretilmesi konusu önem taşımaktadır.

Değerlerin bireysel, toplumsal ve mesleki hayatımızla çok çeşitli tanımları yapılmıştır. Değer, bir sosyal grup veya toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve aynı zamanda sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli olduğu kabul edilen ortak düşünce, amaç, temel ahlaki ilke ya da inançlardır (Kızılçelik ve Erjem, 1994, 99). Değerler, toplumu oluşturan bireylere, nelerin önemli olduğunu, nelerin tercih edilmesi gerektiğini ve kısaca nasıl yaşanılması gerektiğini anlatır. (Akbaş, 2008, 10). Değerler, davranışlarımıza rehberlik eden temel ilke ve inançlardır (Lewis, Mansfield ve Baudains, 2008, 138). Değerler, başarı için önemli olduğuna inanılan performans standartları, müşteri ve iş görenlere nasıl davranıldığı şeklindeki uygulamalar konusunda örgütlerin sahip oldukları inançlar, örgütte neyin istenir, neyin istenmez olduğunu belirleyen iş görenlerce benimsenmiş ölçütlerdir (Erdem, 2003, 55). Değerler, çevredeki olayları belirli bir süzgeçten geçirip, davranışlara yön vermeyi sağlayan olgulardır. Bireyin değerlerinin bilinmesi, yaşantısındaki durumlar karşısında onun davranışlarının tahmin edilmesine yardımcı olabilir (Çalışkur, Demirhan ve Bozkurt, 2012, 220). Bu durum toplumlar için neyin daha önemli olduğu ya da olmadığı gibi bir bakış açısıyla da yorumlanabilir.

Hızla değişen ve gelişen dünyada bireylerin içinde buldukları durumlarla baş edebilmeleri için, değerlerin yeni yetişen nesle kazandırılmasının toplumun geleceğinin inşası için büyük önemi bulunmaktadır. Çocuklara okullarda temel bilgi ve becerileri kazandırmak ne kadar önemli ise çocukların duyuşsal ve davranışsal gelişiminde de onların değerler sistemine katkıda bulunmak o derece önemlidir (Kurtde Fidan, 2013, 362). Ayrıca değerler yurttaşlık bilgisi, karakter eğitimi ve etik konularında toplumları etkilediği için AIDS, terörizm, ırkçılık gibi günümüz dünya sorunlarına yeni yollar bulmada uluslararası bir yoldur (Lovat, 2009, 2).

Lickona (1992); değer eğitiminin demokratik bir toplumun başarısı için temel olduğunu düşünmektedir. Ona göre demokrasi halkın kendi kendini yönetmesi olduğundan dolayı insanlar önce adil ve özgür bir toplum oluşturmalıdır. Demokrasiyi anlayan insanlar, diğerinin haklarına saygı, kanunları kabul, kamu yaşamına gönüllü katılım ve toplumun iyiliği ile yakından ilgilenirler (Akt: Dilmaç, Deniz ve Engin Deniz, 2009, 11). Demokrasi yalnızca demokrasi hakkında bilgili yurttaşlar değil, demokrasiye inanmış, temel demokratik değerlerle donatılmış ve bu değerleri eylem olarak gerçekleştirebilen insanların varlığına gereksinim duyar (Doğanay, 2009, 230). Bu nedenle düzenli bir toplumsal yapının oluşturulması ve devam ettirilmesinde değerler önemli bir yere sahiptir (Kan, 2010, 138).

MEB (2005, 89)'de ülkemizde değerlerin özelliklerini şu şekilde ifade etmiştir:

1. Değerler toplum ya da bireyler tarafından benimsenen birleştirici olgulardır.
2. Toplumun sosyal ihtiyaçlarını karşıladığına ve bireylerin iyiliği için olduğuna inanılan ölçütlerdir.
3. Sadece bilinç değil duygu ve heyecanları da ilgilendiren yargılardır.
4. Değerler bireyin bilincinde yer alan ve davranışı yönlendiren güdülerdir.
5. Değerlerin normlardan farkı normlardan daha genel ve soyut bir nitelik taşımasıdır. Değerler normları da içerir.

Değerler bir toplumu ayakta tutan ve korunması gereken önemli dinamiklerdir. Toplumsal yapı içinde birlik duygusunun gelişmesine ve sürdürülmesine katkıda bulunurlar (Gömleksiz ve Cüro, 2011, 98). Tüm davranışlarımız değerlerle ilişkilendirilebileceğinden eğitimden ekonomiye, felsefeden ilahiyata tüm bilim dalları bir şekilde değerlerle ilgilenebilirler. Temel olarak değerler, inançlar ve tutumlarla ilişkilendirilse de hem inançlardan hem de tutumlardan daha kapsamlıdır (Demircioğlu ve Tokdemir, 2008, 38). Tüm bunlar düşünüldüğünde ise bireylerin düşünce, tutum ve davranışlarının şekillenmesinde değerlerin, özellikle de yüksek değerlerin önemli bir rolü vardır (Yılmaz, 2009, 110).

Hem küresel hem de yerel boyutta yaşadığımız ırkçılık, cinsiyet ayrımcılığı, şiddet, hoşgörüsüzlük, kin ve nefret söylemleri gibi pek çok problemin altında her bir düzeydeki bireylerin belli değer ve tutumları yeterince geliştirememiş ve daha da önemlisi içselleştirememiş olmasının önemli bir payı bulunmaktadır. Bu nedenle, değerler eğitiminin eğitim sistemimizin en temel taşlarından biri haline getirilmesi zaruri önem taşımaktadır.

Değerler eğitimin amaç ve hedeflerinin çekirdeğini oluşturur (Community Centre, 2012, 1). Eğitim örgütlerinin, kültürün aktarılmasında ve kültürel değişimde önemli rolleri bulunduğu dikkate alındığında değerlerin eğitim örgütleri açısından daha da önemli olduğu söylenebilir (Karaköse ve Altınkurt, 2009, 51). Değerlerden arındırılmış ve değerleri kapsamayan bir eğitim olamayacağı için insan davranışlarına rehberlik eden ve diğer duygu, tutum ve tavırlarda olduğu gibi öğrenme sonucunda oluşan değerler, eğitim ve öğretim açısından önem taşımaktadır (Memiş ve Güney Gedik, 2010, 126). Eğitim kurumlarının genel hedefleri incelendiğinde birçoğunun vatansever olma, temiz olma, sağlığına dikkat etme, düzenli olma, adil olma, yaratıcı olma, girişimci olma gibi değerleri kapsadığı görülmektedir. Eğitim kurumları bu değerler ile öğrencilere nelerin önemli olduğu konusunda rehberlik etmektedirler (Akbaş, 2008, 10). Karip (2012)'e göre, toplumun küçük bir modeli olan okullarda da değerlerin yaşatılması gerekmektedir. Bu açıdan okulların görevi sadece bilgi ve beceri kazandırmak değil, bireylere karakter eğitimi açısından da temel insani değerleri özümsetmektir (Ada, Baysal ve Korucu, 2005, 9-10).

Okullarda değer eğitimi çeşitli dersler ve etkinlikler aracılığıyla kazandırılabilir. Sosyal Bilgiler dersinin içeriğinin tarihsel bir nitelik taşıması, değişik kültür ve yaşam hikâyelerini anlatması ve çok disiplinli bir yapıya sahip olması bakımından değer öğretimi bakımından önemli bir derstir (Kan, 2010, 140). Sosyal Bilgiler eğitiminin, bireylerde demokratik değer, tutum ve inançlar geliştirme, var olan değerlerinin farkına varma ve bunların diğer insanlarla ve çevreleriyle etkileşimlerini nasıl etkilediğinin bilincine varmalarına yardımcı olma sorumluluğu vardır (Doğanay, 2009, 230). Bu nedenle değer eğitimi, Sosyal Bilgiler öğretiminde önemli bir yer tutmaktadır.

Değerler eğitimi kavramına ilk defa doğrudan yer veren ve değerlerin çocuklara aktarımında kullanılacak yaklaşımları ayrıntılı olarak açıklayan tek program 2004 yılında yayınlanan son ilköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'dır. Diğer tüm Sosyal Bilgiler Öğretim Programları'nda değerler eğitiminin varlığı ancak dolaylı olarak görülmektedir (Keskin, 2010, 72). Ülkemizin ve milletimizin geleceği açısından hayati önem taşıyan Sosyal Bilgiler dersinde belirtilen değerlere ulaşılması oldukça önemlidir. Çünkü bu değerleri benimsemiş bireyler yetiştirildiği takdirde, Sosyal Bilgiler dersinin evrensel amacı olan sorumlu insan, etkin vatandaş yetiştirme amacına ulaşılır (Gömlüksiz ve Cüro, 2011, 104). Sosyal Bilgiler dersi bir değer eğitimi dersidir. Sosyal Bilgiler dersinin en önemli amacı öğrenciye toplumsal kişilik kazandırmaktır. Toplumsal kişiliğin en önemli özelliği iyi bir yurttaş olmaktır. Sosyal Bilgiler Programı ile öğrencilere yakın ve uzak çevrelerini tanıtır onları bir yandan toplumsallaştırırken, bir yandan da değerleri onlara kazandırmak amaçlanmaktadır (Sözer, 1998, 17- 18). Coğrafya, insanla çevre arasındaki bağıntıları incelediği için Sosyal Bilgiler ve Coğrafya arasında önemli bir bağ vardır. Coğrafya ile öğrenciler yaşadıkları alandan başlayarak ülkemiz ve dünya ile ilgili coğrafi bilinç kazanırlar. Mekânı doğru ve etkin kullanan, insan ve doğa arasındaki etkileşimi fark eden, milli değerlere bağlı, vatanını koruyan, sorumluluk duygusuna sahip olmak coğrafya ile mümkün olmaktadır (Meydan, 2011, 168).

2005 yeni ilköğretim programına göre Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan değerler *"adil olma, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, özgürlük, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik"* değerleri doğrudan verilecek değerler olarak belirlenmiş ve ünitelerle ilişkilendirilmiştir (MEB, 2005).

Sosyal Bilgiler dersinde Coğrafya disiplini ile insan ve çevre arasındaki karşılıklı ilişkiler, toplumların yaşama şekilleri ve geçim kaynakları öğretilir. Doğanay (1993) Coğrafya disiplini, vatan sevgisi duygusunun gelişip kökleşmesinde esas kaynak olarak göstermektedir. Aynı zamanda ülkemizin bir bütün olarak değerleriyle birlikte yetişmekte olan kuşaklara tanıtılması Coğrafya disiplininin öğretilmesi ile mümkündür. Coğrafya öğrencilerin yaşadıkları alandan başlayarak ülkemiz ve tüm dünya ile ilgili coğrafi bilinç kazanmalarını, gelecekteki yaşantılarında etkin bir şekilde kullanabilecekleri coğrafi bir donanımına sahip olmalarını, coğrafi değerlerin ve vatan bilincinin kazanılmasını amaçlar. (MEB, 2011, 2- 8).

Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın genel amaçlarına bakıldığında "Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak, vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, ulusal bilince sahip bir vatandaş olarak yetişir. Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak, millî bilincini oluşturan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul eder. Yaşadığı çevrenin ve dünyanın coğrafi özelliklerini tanıyarak, insanlar ile doğal çevre arasındaki etkileşimi açıklar. Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlâki gözetir. Farklı dönem ve mekânlardaki toplumlararası siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşimi analiz eder. İnsanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösterir." maddelerinde geçen vatan-millet sevgisi, kültürel mirasın korunması, yaşadığı çevreyi ve dünyayı tanımak, ekonomik gelişmeler için gerekli bilince sahip olma, farklı toplumları tanıma gibi ifadeler Sosyal Bilgiler dersinde Coğrafya disiplini yoluyla öğretilir. Dolayısıyla bu konularla ilgili değerler de bu disiplin aracılığıyla öğrencilere kazandırılabilir. Bu nedenle Sosyal Bilgiler dersinde Coğrafya disiplininin değer eğitimi açısından önemi büyüktür.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda sınıf düzeylerine göre verilmek istenen değerler ve öğrenme alanlarına göre dağılımı şu şekildedir (MEB, 2005):

Tablo 1. Doğrudan Verilecek Değerlerin Öğrenme Alanlarına ve Sınıflara Dağılımı.

ÖĞRENME ALANI	4.sınıf doğrudan verilecek değerler	5.sınıf doğrudan verilecek değerler	6.sınıf doğrudan verilecek değerler	7.sınıf doğrudan verilecek değerler
Birey ve Toplum	Duygu ve düşüncelere saygı, Hoşgörü	Sorumluluk	Bilimsellik	Farklılıklara saygı
Kültür ve Miras	Türk büyüklerine saygı, Aile birliğine önem verme, Vatanserverlik	Estetik	Kültürel mirasa duyarlılık	Estetik
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Doğa sevgisi	Doğal çevreye duyarlılık	Doğal çevreye duyarlılık	Vatanserverlik
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Temizlik ve sağlıklı olmaya önem verme	Çalışkanlık	Sorumluluk	Dürüstlük
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Bilimsellik	Akademik dürüstlük	Çalışkanlık	Bilimsellik
Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler	Yardımserverlik	Dayanışma	Hak ve özgürlüklere saygı	Adil olma
Güç, Yönetim ve Toplum	Bağımsızlık	Adil olma, Bayrağa ve İstiklal Marşı'na Saygı	Yardımserverlik	Bariş
Küresel Bağlantılar	Misafirperverlik	Tarihsel mirasa duyarlılık		

Tablo 1'de Sosyal Bilgiler dersinin öğrenme alanlarında verilecek olan değerlerin dağılımı gösterilmiştir. Çok disiplinli bir ders ve eğitim alanı olan Sosyal Bilgiler içerisinde verilen Coğrafya disiplininin değer eğitimindeki yeri oldukça önemlidir. Sosyal Bilgilerde Coğrafya disipliniyle öğrencilerin yaşadıkları çevreden başlayarak ülkemiz ve dünya ile ilgili coğrafi bir bilinç kazanmaları amaçlanmaktadır (MEB, 2011, 2). Bu bilinç, Sosyal Bilgiler dersinde öğrenme alanlarının ilgili üniteleriyle

kazandırılmaya çalışılmaktadır. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın bu amaçlarının gerçekleştirilmesi programda yer alan coğrafi değerlerin kazandırılması ile mümkündür. Bu değerlerin öğretimi ile çocukların kendisini doğal çevrenin bir parçası olarak görmesi ve bunu içselleştirmesi sağlanır (Karatekin & Sönmez, 2014, 117). Çifçi (2014)'ye göre, Coğrafya disiplini değerlerin aktarımında önemli bir rol oynar. Yerel, bölgesel ve küresel bir bakış açısıyla nesiller yetiştirmek coğrafyanın konuları ile bağlantılı olup, bunların Coğrafya disiplini ile verilmesiyle değerler eğitiminin ilerlemesi sağlanabilir. Slater ve Lambert (1998) da Coğrafyanın çevre ile ilgili değerlerin öğretilmesinde önemli bir rolü olduğunu belirtmektedirler. Bu değerlendirmeler dikkate alındığında Coğrafya disiplininin değerler eğitimi açısından rolünün araştırılması gerekir. Dolayısıyla, bu çalışmada Sosyal Bilgilerde Coğrafya öğretiminin değerler açısından önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Yöntem

Araştırmada Sosyal Bilgiler öğretiminde Coğrafya disiplininin değerler eğitimindeki rolü hakkında Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının görüşlerini almak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada nitel bir araştırma modeli kullanılmıştır. Nitel araştırma, eylemleri, anlatıları ve bunların nasıl keşitdiklerini anlamaya çalışan bir yöntemdir (Glesne, 2013, 1).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programı'nda 4.sınıfta öğrenim görmekte olan 62 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının 41'i bayan, 21'i erkektir.

Araştırma Problemi

Araştırma problemi "Sosyal Bilgilerde Coğrafya disiplininin değerler eğitimindeki önemi nedir?" sorusudur.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanmış yarı yapılandırılmış açık uçlu sorulardan oluşan bir görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme, araştırmaya katılan bireylerin belli bir konuda duygu ve düşüncelerini anlatma tekniği olarak tanımlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2008, 120). Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinde araştırmacı önceden sormayı planladığı soruları hazırlamakta, buna karşılık araştırmacı görüşmenin akışına bağlı olarak değişik ya da alt sorularla görüşmenin akışını etkileyebilmektedir (Türnüklü, 2000, 6). Araştırmada veri toplama aracı olarak Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarına aşağıdaki sorular sorulmuştur:

1. Sosyal Bilgiler dersini oluşturan disiplinleri önem derecesine göre nasıl sınıflandırırsınız? Nedenleri nelerdir?
2. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan değerlerin öğretiminde etki-

li olan disiplinleri (Tarih, Coğrafya, Sosyoloji, Ekonomi, Antropoloji, Arkeoloji, Psikoloji, Siyaset, Hukuk, Felsefe, Eğitim, Din Bilgisi) nedenlerini açıklayarak önem sırasına göre yazınız.

3. Coğrafya disiplininin diğer disiplinlere göre Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan hangi değerleri daha etkili kazandırabileceğini düşünüyorsunuz?

4. Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarına göre değerlerin öğretiminde öğretmenlerden kaynaklanan sorunlar nelerdir?

Araştırmada verilerin analizi, betimsel analiz yapılarak çözümlenmiştir. Betimsel analiz, veri toplama araçlarında yer alan soru, konu ya da temalar temele alınarak yapılan analizdir (Ekiz, 2013, 75). Araştırmaya katılan bayan öğretmen adayları K.Ö.A. 1, K.Ö.A. 2, ... K.Ö.A. 41; erkek öğretmen adayları E.Ö.A.1, E.Ö.A. 2 ..., E.Ö.A.21 olarak kodlanmıştır.

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde Sosyal Bilgiler öğretiminde Coğrafya disiplinin değer eğitimindeki rolü ile ilgili bulgulara yer verilmektedir. Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarına sorulan sorulardan elde edilen veriler analiz edilmiş, frekans ve yüzdelik değerleri alınmış ve bu değerlerin yorumlarına yer verilmiştir.

1.Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarına Göre Sosyal Bilgiler Dersini Oluşturan En Önemli İlk Üç Disipline Ait Bulgular

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarına göre Sosyal Bilgiler dersini oluşturan en önemli ilk üç disiplin ile Sosyal Bilgiler dersi içinde değerlerin etkili verilebileceği ilk üç disiplin arasında bir paralellik olup olmadığını belirlemek istenmiştir. İlk önce Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarından Sosyal Bilgiler dersini oluşturan ilk üç disiplini önem derecesine göre sıralamaları istenmiştir. Bu sıralamaya ait bilgiler Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarına Göre Sosyal Bilgiler Dersini Oluşturan En Önemli İlk Üç Disiplin.

Disiplinler	1. Disiplin	2. Disiplin	3. Disiplin	Toplam
Tarih	44	13	4	61
Vatandaşlık	9	6	29	44
Coğrafya	5	40	12	57
Sosyoloji	2	2	8	12
İletişim	1	-	-	1
Ekonomi	1	-	2	3
Psikoloji	-	1	-	1
Siyaset	-	-	1	1
Hukuk	-	-	1	1
Felsefe	-	-	1	1
Arkeoloji	-	-	4	4
Toplam	62	62	62	186

Tablo 2'ye göre Sosyal Bilgiler dersini oluşturan en önemli 1. disiplin olarak öğretmen adaylarının 44'ü Tarih disiplinini, 9'u Vatandaşlık disiplinini, 5'i ise Coğrafya disiplinini göstermiştir. Sosyal Bilgiler dersini oluşturan en önemli ikinci disiplin olarak öğretmen adaylarının 13'ü Tarih disiplinini, 40'ı Coğrafya disiplinini, 6'sı ise Vatandaşlık disiplinini göstermiştir. Sosyal Bilgiler dersini oluşturan en önemli üçüncü disiplin olarak öğretmen adaylarının 29'u Vatandaşlık disiplinini, 12'si Coğrafya disiplinini, 4'ü ise Tarih disiplinini göstermiştir. Bu bulgulara göre ilk üç disiplin arasında toplamda Tarih 61, Coğrafya 57 ve Vatandaşlık 44 öğretmen adayı tarafından belirlenmiş ve bunlar arasında Sosyal Bilgiler dersini oluşturan en önemli disiplinlerin sırasıyla Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık disiplinlerinin olduğunu belirtmiştir.

2. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarına Göre Coğrafya Disiplininin Sosyal Bilgiler Dersini Oluşturan İlk Üç Disiplin İçerisinde Yer Almasının Bir Değerle İlişkili Olma Durumuna Yönelik Bulgular

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının Sosyal Bilgiler dersini oluşturan disiplinler içerisinde Coğrafya disiplinini ilk üç disiplin içinde yer almasının nedenini bir değerle ilişkilendirip ilişkilendirmediğine bakılmıştır. Bu duruma ait bilgiler Tablo 3 ve Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 3. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Coğrafya Disiplini İle ilişkili Bir Değer Belirtme Durumu.

Coğrafya Disiplini İle ilişkili Bir Değer Belirtme Durumu		
Belirtmiş	Belirtmemiş	Toplam
21	41	62

Tablo 3'e göre araştırmaya katılan öğretmen adaylarından 41'i Coğrafya disiplinini Sosyal Bilgiler dersi içindeki önemini ifade ederken bir değerle ilişkilendirmediği, 21'nin ise bir değerle ilişkilendirdiği görülmüştür.

Tablo 4. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Coğrafya Disiplininin Sosyal Bilgiler Dersi İçindeki Önemi İfade Ederken İlişkilendirdiği Değerler.

Coğrafya Disiplini ile İlişkilendirilen Değerler	f
Doğaya/Çevreye Duyarlılık	16
Doğaya/Çevreye Karşı Sorumluluk	7
Vatanseverlik	1
İyi Yurttaş Olmak	1
Toplam	25

Tablo 4'e göre Coğrafya disiplinini Sosyal Bilgiler dersi içerisindeki önemini bir değerle ilişkilendiren Sosyal Bilgiler öğretmen adayları toplamda 25 görüş bildirmiştir. Bu görüşlere bakıldığında katılımcılar daha çok doğal çevreye duyarlılık ve doğal çevreye karşı sorumluluk değerleri açısından coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersi için önemli olduğunu düşünmektedirler. Bulgulara göre öğretmen adaylarının büyük bir kısmının Coğrafya disiplinini Sosyal Bilgiler içerisindeki önemini bir değerle ilişkilendirerek açıklamadığı açıklayanların da çok az sayıda değerle ilişkilendirdikleri görülmektedir. Bu bulgular, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının Coğrafya disiplinini

ni daha çok olgusal bilgilerin verildiği bir disiplin olarak gördüğü şeklinde yorumlanabilir.

3. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarına Göre Sosyal Bilgiler Öğretim Programı İçinde Yer Alan Değerlerin Öğretiminde Etkili Olan İlk Üç Disipline Ait Bulgular

Öğretmen adaylarına Sosyal Bilgiler öğretim programı içinde yer alan değerlerin kazandırılmasında etkili olan ilk üç disiplinin hangisi olduğu sorulmuştur. Öğretmen adaylarının cevapları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarına Göre Değerlerin Öğretiminde Etkili Olan İlk Üç Disiplin.

Disiplinler	1. Disiplin	2. Disiplin	3. Disiplin	Toplam
Tarih	37	11	7	55
Coğrafya	2	30	5	37
Vatandaşlık	5	3	8	16
Sosyoloji	8	4	11	23
Eğitim Bilimi	3	6	2	11
Din	3	1	8	12
Psikoloji	2	2	3	7
Hukuk	2	1	4	7
Antropoloji	-	1	1	2
Siyaset	-	2	2	4
Felsefe	-	1	2	3
Arkeoloji	-	-	4	4
Ekonomi	-	-	5	5
Toplam	62	62	62	186

Tablo 5'e göre katılımcıların Sosyal Bilgiler Öğretim Programı içinde yer alan değerlerin öğretiminde etkili olduğunu düşündükleri birinci disiplinin Tarih disiplini (37) olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla Coğrafya (30) ve Sosyoloji (23) disiplini takip etmektedir. Öğretmen adaylarının Sosyal Bilgiler dersini oluşturan en önemli ilk üç disiplin ile Sosyal Bilgiler Öğretim Programı içinde yer alan değerlerin kazandırılmasında etkili olabilecek ilk üç disiplin arasında vatandaşlık disiplini hariç bir benzerlik olduğu görülmektedir. Bununla birlikte araştırmada dikkat çeken bir durum katılımcıların değer öğretiminde Sosyoloji disiplininin, Vatandaşlık disiplininin daha etkili olabileceğini düşünmeleridir.

4. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarına Göre Coğrafya Disiplininin Diğer Disiplinlere Göre Daha Etkili Kazandırabileceği Değerlere İlişkin Bulgular

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarına Coğrafya disiplininin diğer disiplinlere göre Sosyal Bilgiler Öğretim Programı içinde yer alan hangi değerleri daha etkili kazandırabileceği sorulmuştur. Bu soruya öğretmen adaylarının verdikleri cevaplar Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Coğrafya Disiplininin Diğer Disiplinlere Göre Daha Etkili Kazandırabileceği Değerler

Değerler	1. Değer	2. Değer	3. Değer	Toplam
Vatanseverlik	16	7	10	33
Duyarlılık	18	5	7	30
Temizlik	6	10	8	24
Saygı	5	9	8	22
Bilimsellik	5	9	4	18
Sevgi	2	5	6	13
Yardımsızlık/Dayanışma	3	4	3	10
Sorumluluk	1	3	4	8
Estetik	-	2	4	6
Hoşgörü	4	1	1	6
Bağımsızlık	-	2	3	5
Barış	-	2	3	5
Çalışkanlık	1	1	-	2
Sağlıklı Olmaya Önem Verme	1	1	-	2
Eşitlik	-	1	-	1
Sabır	-	-	1	1
Toplam	62	62	62	186

Tablo 6'ya göre öğretmen adaylarının diğer disiplinlere göre Coğrafya disiplininin daha etkili kazandırabileceği değerlere bakıldığında birinci sırada (11 değere yer verilmiştir) duyarlılık (18) vatanseverlik (16) ve temizlik (6) değerlerinin öne çıktığı görülmektedir. İkinci sırada (15 değere yer verilmiştir) temizlik (10), saygı (9), bilimsellik (9) ve vatanseverlik (7) değerleri öne çıkmıştır. Üçüncü sırada ise (13 değere yer verilmiştir) vatanseverlik (10), temizlik (8), saygı (8) ve duyarlılık (7) değerleri öne çıkmıştır. Toplamda ilk üçte en çok vurgulanan değerlere bakıldığında katılımcılardan 33'nün vatanseverlik değerini, 30'nun duyarlılık değerini, 24'nün de temizlik değerini vurguladığı görülmektedir.

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının diğer disiplinlere göre Coğrafya disiplininin daha etkili kazandırılabilmesini düşündükleri bu değerlerin gerekçelerine bakıldığında vatanseverlik değerine yönelik olarak "Vatan sevgisinin üzerinde yaşanılan toprak parçasının tanınması, bilinmesi ve öneminin anlaşılması ile kazanılabileceği, ülkenin sahip olduğu doğal güzelliklerin ve doğal kaynakların farkında olunmasıyla vatanseverlik değerinin geliştirilebileceği ve üzerinde yaşanılan toprak parçası." olarak ifade edilen vatanın coğrafya disiplini ile doğrudan ilişkili olduğu gerekçelerini ileri sürmüşlerdir. Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarından bazıları bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

K.Ö.A.23 "Yaşadıkları toprakların öneminin farkında olan bireyler vatanını daha çok sahipleneceklerdir."

E.Ö.A.5 "Vatanın güzellikleri aktarılıp vatan bilinci verilebilir."

K.Ö.A.14. "Çocuk coğrafya sayesinde yaşadığı toprak parçasını tanır ve vatan kavramının önemini kavrar."

K.Ö.A.35 "Vatan üzerinde yaşanılan toprak parçasıdır. Toprak parçası da coğrafyayla yakından ilişkilidir."

Duyarlılık değerine yönelik olarak Sosyal Bilgiler öğretmen adayları “Bireylerin çevreyi (içindeki canlı ve cansız varlıklar ile birlikte) korumasını ve çevre sorunlarının farkında olmasını sağlamak.” için duyarlılık değerinin kazandırılabilceği en etkili disiplinler içinde coğrafya disiplinini görmektedirler. Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarından bazıları bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

K.Ö.A. 12 “Coğrafyayla doğaya daha duyarlı bir toplum yetişir.”

E.Ö.A.58 “Coğrafya hayvanları ve bitkileri korumak için bireylere duyarlı olmayı öğretir.”

K.Ö.A. 7 “Çocuklar coğrafya sayesinde ülkemizin yaşadığı sorunların (doğal) farkına vararak bu sorunlar hakkında duyarlılık gösterir.”

Temizlik değeri ile ilgili Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının en çok gösterdikleri gerekçeler arasında “Doğal çevrenin temiz tutulmasının önemi, çevre kirliliğinin olumsuz etkileri ve doğal güzelliklerin insan yaşamındaki önemi.” yer almaktadır. Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarından bazıları bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

K.Ö.A. 23 “Coğrafya çevre temizliğine önem veren bireylerin yetişmesinde etkilidir.”

K.Ö.A. 48 “ Coğrafyayla çevre kirliliğinin ne gibi olumsuz etkileri var bunları bilir.”

E.Ö.A. 37 “Yaşadığımız çevre sorunlarına dikkat çekilerek temizlik değeri verilebilir.”

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının Coğrafya disiplini ile kazandırılabilceğini düşündüğü diğer değerler sırasıyla saygı, bilimsellik, sevgi, yardımseverlik/dayanışma, sorumluluk, estetik, hoşgörü, bağımsızlık, barış, çalışkanlık, sağlıklı olmaya önem verme, eşitlik ve sabırdır.

Saygı değerine yönelik öğretmen adayları, çocukların Coğrafya disiplini sayesinde “Farklı coğrafyada yaşayan insanlara saygı duymayı, yaşadığı çevreye saygı duymayı ayrıca vatanına, saygı duymayı.” öğreneceğini ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarından bazıları bu durumu aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

E.Ö.A. 16 “Başka coğrafyada yaşayan insanların farklılıklarını keşfederek saygı duyar.”

K.Ö.A. 39 “Coğrafya bizlere doğaya saygılı olmayı öğretir.”

E.Ö.A. 24 “Coğrafya dersi başka insanların varlığına, yaşayışlarına saygı duymayı öğretir.”

E.Ö.A. 8 “Coğrafyamıza/vatanımıza saygı duymayı geliştirir.”

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının bir kısmının Coğrafya dersi ile bilimsellik değerini özdeşleştirdiği görülmektedir. Bilimsellik değerini seçen öğretmen adayları “Coğrafyanın olayları neden-sonuç ilişkisi içerisinde açıkladığı, deney ve gözleme başvurduğu ve bilimsel düşünme becerilerini geliştirdiği” için bilimsellik değerinin coğrafya

disiplini ile etkili bir şekilde kazandırılabilceğini düşünmektedirler. Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarından bazıları bu durumu aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

E.Ö.A. 25 *“Coğrafi olayları bilimsel bir bakış açısıyla neden-sonuç ilişkisi içerisinde açıklamaya çalıştığı için bilimsellik değeri coğrafya disiplini ile etkili bir şekilde kazandırılabilir.”*

K.Ö.A 23 *“Coğrafya gözlem ve deney yapmamızı sağlayan bir disiplindir.”*

Sevgi değerine yönelik öğretmen adayları *“Coğrafyayı daha çok doğa sevgisini kazandıran bir disiplin.”* olarak görmektedir. Vatan sevgisi 1. değer olarak çok vurgulandığı için sevgi değeri içinde daha az vurgulanmıştır. Bunun dışında farklı coğrafyada yaşayan insanları sevmek için de coğrafya disiplininin etkili olabileceğini düşünen az sayıda öğretmen adayı bulunmaktadır. Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarından bazıları bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

K.Ö.A. 46 *“Coğrafya ile doğaya karşı sevgi oluşturulabilir.”*

K.Ö.A. 54 *“Farklı yöredeki insanları tanıtarak onları sevmemizi sağlar.”*

Yardımlaşma ve dayanışma değerine yönelik öğretmen adayları *“Coğrafyanın doğal afetler karşısında insanların dayanışma içerisinde olması gerektiğini vurgulayan bir ders olduğu için bu değer kazandırılabilceğini ve Coğrafyanın çocuklara doğaya karşı görev ve sorumluluklarını öğretmesi.”* olarak sorumluluk değerini kazandırabilceğini düşünmektedirler. Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarından bazıları bu durumu aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

K.Ö.A. 18 *Yaşadığımız çevreye karşı sorumluluklarımızı bize gösterir.”*

K.Ö.A. 41 *“Doğa olaylarında (deprem, afet) nasıl davranmamız gerektiği ile ilgili bilgiler vererek dayanışma ruhu aşılanabilir.”*

Çok az sayıda Sosyal Bilgiler öğretmen adayı da *“Coğrafya disiplininin doğal ve beşeri unsurların uyumu.”* nedenini göstererek estetik değerini, *“Farklı bölgeleri ve bu bölgelerde yaşayan insanları tanıtmayı.”* olarak hoşgörü değerini, *“Vatanın bütünlüğünün önemini kavratmayı.”* yönüyle bağımsızlık değerini, *“Hem kendi ülkesini hem de diğer ülkeleri tanıtmayı.”* rolü ile de barış değerini kazandırdığını ifade etmişlerdir.

5. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarına Göre Değerlerin Öğretiminde Öğretmenden Kaynaklanan Sorunlara İlişkin Bulgular

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarına göre değerlerin öğretiminde öğretmenden kaynaklanan sorunların neler olduğu sorulmuştur. Araştırmaya katılan öğretmen adayları bu soruya toplamda 82 görüş bildirmiştir. Okul deneyimi dersini almış olan öğretmen adaylarının gözlemleri doğrultusunda verdikleri cevaplar 5 kategori altında toplanmıştır. Bu kategoriler Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarına Göre Değer Öğretiminde Öğretmenden Kaynaklanan Sorunlar.

Sorunlar	f
Öğretmenlerin değer öğretim yöntemlerini bilmemesi	37
Sadece ders kitabına bağlı kalması	16
Sınav merkezli/bilgiye dayalı ders işlemesi	14
Coğrafya bilgilerinin yeterli olmaması	12
Diğer	3
Toplam	82

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarına göre değerlerin öğretiminde öğretmenden kaynaklanan sorunların başında öğretmenlerin değer öğretim yöntemlerini bilmemesi ve geleneksel yöntemlerle derslerin işlenmesi gelmektedir. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarından bazıları bu durumu aşağıdaki şekilde açıklamıştır:

E.Ö.A. 29 “Öğretmen sadece sunuş yoluyla ders işliyor.”

K.Ö.A. 56 “Coğrafya ile ilgili değerlerin öğretiminde doğadan yararlanılmıyor.”

Araştırmaya katılan öğretmen adayları tarafından en çok görüş bildirilen bir diğer sorun öğretmenlerin sadece kitaba bağlı kalarak ders işlemesidir. Öğretmen adaylarından bir tanesi bu durumu aşağıdaki şekilde açıklamıştır:

K.Ö.A. 61 “Öğretmenler kitaba bağlı kaldıkları için bu değerler kazandırılmıyor.”

En az görüş bildirilen sorunlar arasında ise öğretmenlerin sınav merkezli bilgiye dayalı ders işlemesi ve alan bilgilerinin zayıf olması gelmektedir. Öğretmen adaylarından bazıları bu durumu aşağıdaki şekilde açıklamıştır:

K.Ö.A. 11 “Sınavlar değer öğretiminden daha öncelikli olarak görülmektedir.”

K.Ö.A. 46 “Öğretmenler sadece konuya odaklanıyor değerler öğretimi yapmıyorlar.”

E.Ö.A. 50 “Öğretmenlerin coğrafi bilgiye yeteri kadar sahip olmadıkları için bu değerle kazandırılmıyor.”

Diğer kategorisinde ise öğretmenlerin öğrencilerine etkili rol model olamaması, öğrencilerini yeteri kadar tanıyamaması ve öğrencilerine karşı yeterince ilgi göstermemeleri durumları yer almaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Yapılan araştırmada ortaya çıkan sonuçlara göre; Sosyal Bilgiler öğretmen adayları Sosyal Bilgileri oluşturan en başta gelen disiplin olarak Tarih disiplinini görmektedir. Bulgulara bakıldığında öğretmen adaylarının değer öğretiminde de etkili disiplin olarak Tarih disiplinini gördüğü dikkat çekmektedir. Bu sonuç, Tarih disiplinin bir sosyal bilim olması ve Sosyal Bilgilerin bu sosyal bilim dallarının her birinden disiplinler arası bir yaklaşımla faydalanması olarak değerlendirilebilir.

Sosyal Bilgilerde disiplinler arası program anlayışı 20.yüzyılın başlarında vatandaşlık eğitiminde bir devrim olarak ABD’de doğmuş, bu yüzyıl içinde birçok ülkede uygulamaya konulmuştur. Sosyal Bilgiler içeriğini sosyal ve beşeri bilimlerden aldığı için üzerinde çalışılan kavram, sorun ya da tema ile ilgili içerik çok farklı disiplinlere ait olabilir. Sosyal Bilgiler bu içeriği kendisini oluşturan öğelerin hangi disiplinden geldiğini kolayca ayırt edilmeyecek şekilde kaynaşıp bütünleştirir (Öztürk, 2009, 13- 14). Sosyal Bilgilerin yurttaşlık ile ilgili yeterlilikleri desteklemek için sosyal ve beşeri bilimlerden entegre edilmiş bir çalışma olmasından dolayı Sosyal Bilgiler eğitiminden geçen bir bireyin farklı kültürlerle sahip olması ve bunu kamu yararına kullanabilmesi önemlidir. Farklı kültürlerle sahip olmak değerlerle donanmış olmayı ifade eder. Bu bağlamda Sosyal Bilgiler dersi değerler eğitiminin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır (Tay, Durmaz ve Şanal, 2013, 68- 69).

Bu çalışmada da öğretmen adayları Tarih disiplininden sonra Sosyal Bilgileri oluşturan ve değerlerin en etkili verilebileceği disiplinler arasında Coğrafya disiplinini görmektedir. Ancak Coğrafya disiplininin değer öğretiminde önemli bir yeri olmasına rağmen katılımcıların büyük bir kısmının bu disiplinin Sosyal Bilgiler dersi içindeki yerini bir değerle ilişkilendirerek ortaya koyamaması ve onu daha çok olgusal bilgilerin kazandırıldığı bir disiplin olarak görmesi geleneksel Coğrafya öğretimi algısının pek değişmediğini göstermektedir. Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının bu algıya sahip olmasının nedenlerinden birisi de üniversite öğrenimlerinde gördükleri Coğrafya derslerinin Sosyal Bilgiler öğretim programıyla ve onun en önemli sacyaklarından birisi olan değerler ile ilişkilendirilerek verilememesinden kaynaklandığı ifade edilebilir. Hâlbuki Coğrafya disiplini, ülkemizin kalkınmasında severek sorumluluk alma duygusunu geliştirir. Tabiatı sevdiren, koruma alışkanlığı kazandırır, milletlerin refah ve mutluluklarında coğrafi çevreden yararlanmanın önemini gösterir. İnsanlara bağımsız, çok yönlü ve yaratıcı düşünebilme, ileriye görebilme, edinilen bilgileri günlük yaşamda kullanabilme alışkanlığı kazandırır (Meydan, 2011, 168- 169).

Her insan günlük hayatında verimli çalışabilmek için çevresini, ülkesini ve dünyayı tanıma ihtiyacındadır (Kılıçoğlu, 2009, 12). Coğrafya, dünyayı anlayabilmemiz ve yaşayabilmemiz için bir anahtardır. Bireylerin dünya olaylar sistematüğini daha kolay kavramalarını sağlayan bir genel kültür ilmi değildir. Yurt sevgisi duygusunun gelişip kökleşmesi bakımından da etkin bir rol oynayan bir disiplindir. Yaşanılan yerin sevilmesi, savunulması ve yönetilmesi Coğrafya ile mümkündür (Meydan, 2011, 164). Coğrafya insanların dünyayı gözlemlemesini, düşünmesini, tanınmasını ve anlamasını sağlayan ve dünyadaki insanları birbirine bağlayan bir alandır. Coğrafya çocukların kendilerini ve çevrelerini keşfetmesini, farklı kültürlerdeki insanları tanınmasını ve çevreye karşı daha duyarlı olmasını sağlamaktadır (Can Yaşar, İnal, Uyanık ve Yazıcı, 2012, 25). Sosyal Bilgiler öğretmen adayları Sosyal Bilgiler dersinde değerlerin öğretilmesinde en önemli üçüncü disiplin olarak Sosyoloji disiplinini görmektedir. Bu sonuç, Sosyal Bilgiler dersine bakış açısının artık sadece Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık disiplinleri ile sınırlandırılmamasının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Sosyoloji disiplini ise Vatandaşlık, Din Bilgisi ve

Eğitim Bilimleri izlemektedir. Çalışmanın amacı düşünüldüğünde öğretmen adaylarının değerlerin öğretiminde coğrafya disiplinine önemli bir rol yükledikleri görülmektedir. Coğrafya disiplini bu rollerini ilkökul ve ortaokul düzeyinde Sosyal Bilgiler dersi aracılığıyla kazandırır.

Öğretmen adaylarının diğer disiplinlere göre Coğrafya disiplininin daha etkili kazandırabileceği değerlere bakıldığında vatanseverlik, duyarlılık ve temizlik değerini vurguladıkları görülmektedir. Karatekin, Gençtürk ve Kılıçoğlu (2013) yaptıkları bir çalışmada Sosyal Bilgiler dersi kapsamında kazandırılacak değerleri öğrenci, Sosyal Bilgiler öğretmen adayı ve öğretmenlerin görüşlerine göre değer hiyerarşisini belirlemişlerdir. Buna göre, ilk üç sırada yer alan değerlerin saygı, dürüstlük ve vatanseverlik olduğu ortaya çıkmıştır. Taşdemir (2012)'in yaptığı bir çalışmada da, en çok ifade edilen değerlerin yardımseverlik, vatanseverlik ve sorumluluk değerleri olduğu görülmektedir. Kuş, Meray ve Karatekin (2013)'in ilköğretim 4. ve 5. sınıf kitaplarında en sık vurgulanan değerler araştırılmış; bu değerler duyarlılık, vatanseverlik, sorumluluk, sevgi ve dayanışma olarak belirlenmiştir. Coğrafya Öğretim Programı'nın değerleri dayanışma, hoşgörü, sorumluluk, bilimsellik, sevgi, saygı, duyarlılık, vatanseverlik, barış, estetik ve sorumluluk değerleridir (MEB, 2005, 33). Yapılan bu araştırmadan elde edilen sonuçlarla literatürdeki çalışmalarda en sık vurgulanan değer vatanseverlik değeri olduğu gözlenmektedir. Coğrafya Öğretim Programı'nda yer alan değerlerle bu çalışmadan elde edilen sonuçların paralellik taşıması önemlidir. Ancak bu araştırmanın literatürdeki çalışmalardan farkı hangi değerlerin Coğrafya disiplini ile kazandırılabilmesi ile ilgili olmasıdır. Doğanay ve Sever (2011) vatanseverlik duygusunun ülke coğrafyası ile kazandırılabilmesini ifade etmişlerdir. Vatanseverlik duygusuna sahip olan bireylerde ise ülkesi için görev alabilecek sorumluluk duygusu gelişir. Bireylere Coğrafya disiplini ile bir yerde meydana gelen doğal afetlerin etki ve sonuçları tartışılarak duyarlılık ve yardımseverlik/dayanışma değeri verilebilir. Ayrıca bu araştırmada öğretmen adaylarının estetik (6), hoşgörü (6), bağımsızlık (5), barış (5), çalışkanlık (2), sağlıklı olmaya önem verme (2) gibi değerler üzerinde yeterince görüş belirtmedikleri görülmektedir. Oysaki bireylere Coğrafya disiplini aracılığıyla insan ve mekân ilişkisi, bölgeler ve farklı ülkelerdeki kültürler öğretilmektedir (Öztürk, 2009, 20). Coğrafya, insan ve mekân ilişkisiyle estetik değerini, farklı kültürleri tanıtarak farklı dil, din ve etnik gruptan insanları tanıtarak saygı, hoşgörü, barış ve eşitlik değerlerini, insan ve doğa ilişkisi ile sevgi, temizlik, bilimsellik ve sağlıklı olmaya önem verme değerlerini, Türkiye'nin komşuları ile ilişkileri öğretilirken bağımsızlık değerini, insanlığın hayatını devam ettirmesinde doğa ile olan ilişkisinde de çalışkanlık değeri kazandırılabilir.

Öğretmen adaylarına göre değerlerin öğretiminde öğretmenden kaynaklanan sorunların başında öğretmenlerin değer öğretim yöntemlerini bilmemesi ve geleneksel yöntemlerle derslerin işlenmesi durumu gelmektedir. Tay, Durmaz ve Şanal (2013)'in çalışmasında öğrencilere etkinlikler yoluyla, yaparak yaşayarak, ödevlerle, hikâye şeklinde anlatarak, araştırmalar yoluyla, örnek olaylar yoluyla, görsel araçlar yoluyla ve model olarak değerlerin öğretilebileceğini belirtmişlerdir. Ekşi (2003) ise

çocuklara seçim hakkının tanındığı, aktif öğrenme ortamları içinde birden fazla duyunun öğretime ortak edildiği, oyun ve eğlence ağırlıklı kolay ve çabuk uygulanabilecek, çocukların zihinsel, sosyal, duygusal, fiziksel gelişim alanlarının tümüne hitap edebilecek metotlarla gerçekleştirilecek etkinlikler hazırlanması gerektiğini ileri sürmüştür. Can Aran ve Demirel (2013)'in yaptığı bir çalışmada ise öğretmenlerin telkin, model olma ve değer aydınlatması gibi değer kazandırma yaklaşımlarına; işbirliğine dayalı öğrenme tekniği ve yaratıcı drama yöntemine başvurdukları ortaya çıkmıştır. Yiğittir ve Keleş (2011)'in çalışmasında da öğretmenler tartışma, telkin, eleştirel yaklaşım, görsel materyal kullanımını benimsediklerini ifade etmişlerdir. Bu araştırma sonuçlarının aksine Sosyal Bilgiler öğretmen adayları, öğretmenlerin değer öğretim yöntemlerini bilmediklerini ve dolayısıyla bu yöntemleri kullanmadıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmen adaylarının bu konu hakkındaki görüşleri çevresindeki ve öğretmenlik uygulamasındaki gözlemlendiği öğretmenlerle sınırlıdır.

Araştırmadan elde sonuçlar doğrultusunda şu öneriler ileri sürülebilir: Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programı öğretim elemanlarına önemli sorumluluklar düşmektedir. Bu doğrultuda ilgili dersleri yürüten öğretim elemanları disiplinlerin öğretimi ni Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve değerlerle ilişkilendirerek verebilirler. Böylece diğer disiplinler gibi Coğrafya disiplinin de sadece salt olgusal bilgilerin verildiği bir ders olarak görülmesi engellenebilir. Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının lisans eğitiminde gördükleri Coğrafya derslerinde ayrıca Sosyal Bilgilerin temelleri dersinde Coğrafya disiplininin sadece vatansızlık, doğal çevreye duyarlılık ve temizlik gibi değerleri değil aynı zamanda barış, estetik, saygı, sevgi, hoşgörü gibi birçok değerlerin de etkili bir şekilde kazandırılacağı örnekler verilerek gösterilmelidir. Öğrencilere Sosyal Bilgileri oluşturan disiplinlerin sadece Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgisi olmadığı vurgulanıp diğer sosyal ve beşeri bilim dallarının da Sosyal Bilgiler ve değerler öğretimindeki yeri ve önemi anlatılmalıdır.

Kaynakça

- ADA, S., BAYSAL, Z. N. ve KORUCU, S. (2005). 'Sınıf öğretmenlerinin sınıf içi olumsuz davranışlara gösterdikleri tepkilerin karakter eğitimi ve 2005 ilköğretim programı açısından değerlendirilmesi', **Değerler Eğitimi Dergisi**, 3 (10), 7- 18.
- AKBAŞ, O. (2008). 'Değerler Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış', **Değerler Eğitimi Dergisi**. Cilt 6. No: 16. 9- 27.
- BAKIR ARABACI, İ., AKGÜL, T. (2013). 'Elazığ İlinde Uygulanan Etkinlik Temelli Değer Öğretimi Uygulamalarının Değerlendirilmesi', **Değerler Eğitimi Dergisi**, Cilt: 11, No: 25, 7- 31.
- CAN ARAN, Ö., DEMİREL, Ö. (2013). 'Dördüncü ve Beşinci Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimi Uygulamalarına İlişkin Görüşleri', **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:12, Sayı: 46, 151- 168.
- CAN YAŞAR, M., İNAL, G., UYANIK, Ö. ve YAZICI, H. (2012). 'Okul Öncesi Dönemde Coğrafya Eğitimi', **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 11, Sayı: 39, 75-87.
- COMMUNITY CENTRE, (2012). **Values Education A Handbook for Teachers**, Delhi, İndia.

◆ B. Ünal İbret / Kadir Karatekin / Emine Avcı

- ÇALIŞKUR, A., DEMİRHAN, A. ve BOZKURT, S. (2012). 'Değerlerin Belirli Meslek Alanları ve Belirli Değişkenlere Göre İncelenmesi', **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 17, Sayı: 1, 219- 236.
- ÇİFÇİ, T. (2014). **Coğrafya Müfredatındaki Değerlerin Eğitimi Üzerine Bir Model Çalışması**, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- DEMİRCİOĞLU, İ. H., TOKDEMİR, M. A. (2008). 'Değerlerin Oluşturulma Sürecinde Tarih Eğitimi: Amaç, İşlev ve İçerik', **Değerler Eğitimi Dergisi**, Cilt: 6, No: 15, 69- 88.
- DİLMAÇ, B., DENİZ, M. ve ENGİN DENİZ, M. (2009). 'Üniversite Öğrencilerinin Öz-Anlayışları İle Değer Tercihlerinin İncelenmesi', **Değerler Eğitimi Dergisi**, Cilt: 7, No: 18, 9- 24.
- DOĞANAY, H. (1993). **Coğrafya'da Metodoloji**, Mili Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- DOĞANAY, H., SEVER, R. (2011). **Genel ve Fiziki Coğrafya**, Pegem Akademi, Ankara.
- DOĞANAY, A. (2009). **Değerler Eğitimi**. İçinde C. Öztürk (ed.) *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- EKİZ, D. (2013). **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, 3. Baskı, Anı Yayıncılık, Ankara.
- EKŞİ, H. (2003). 'Temel İnsani Değerlerin Kazandırılmasında Bir Yaklaşım: Karakter Eğitimi Programları', **Değerler Eğitimi Dergisi**, 1 (1), 79- 96.
- ERDEM, A. R. (2003). 'Üniversite Kültüründe Önemli Bir Unsur: Değerler', **Değerler Eğitimi Dergisi**, 1 (4), 55-72.
- GLESNE, C. (2013). **Nitel Araştırmaya Giriş**, Çev. Ed.: Ali Ersoy, Pelin Yalçınoğlu, Anı Yayıncılık, Ankara.
- GÖMLEKSİZ, M. N., CÜRO, E. (2011). 'Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi', **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, Cilt: 8, Sayı:1.
- KAN, Ç. (2010). 'Sosyal bilgiler dersi ve değerler eğitimi', **Milli Eğitim Dergisi**, 187,138-145.
- KARAKÖSE, T., ALTINKURT, Y. (2009). 'Okul Yöneticilerinin ve İl Milli Eğitim Müdürlüğü Çalışanlarının Değerlere Göre Yönetim İle İlgili Görüşlerinin İncelenmesi (Kütahya İli Örneği)', **Değerler Eğitimi Dergisi**, Cilt: 7, No: 17, 49- 67.
- KARATEKİN, K., GENÇTÜRK, E. ve KILIÇOĞLU, G. (2013). 'Öğrenci, Sosyal Bilgiler Öğretmen Adayı ve Öğretmenlerin Değer Hiyerarşisi', **Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 6 (14), 411-459.
- KARATEKİN, K., SÖNMEZ, Ö. F. (2014). "Çevresel Değerler Eğitimi", **Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi**, Ed.: Refik Turan, Kadir Ulusoy, Pegem Akademi, Ankara.
- KARİP, E. (2012). **Değerler Eğitimi**, Milli Eğitim Bakanlığı. . adresinden 18.01.2014 tarihinde alınmıştır.
- KESKİN, Y. (2010). **Sosyal Bilgiler Derslerinde Değerler Eğitiminin Yeri ve Önemi**, Eğitim Bir-Sen, Sayı:6.
- KILIÇOĞLU, G. (2009). **Sosyal Bilgiler Tanımı, Dünyada ve Ülkemizde Gelişimi ve Önemi, Sosyal Bilgiler Öğretimi**, Ed. Mustafa SAFRAN, Pegem Akademi, Ankara.
- KIZILÇELİK, S., ERJEM, Y. (1994). **Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü**, Atilla Kitabevi, Ankara.
- KURTDEDE FİDAN, N. (2013). 'Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimi: Nitel Bir Araştırma', **International Journal of Social Science** , Volume 6 Issue 3, p. 361-388.

- KUŞ, Z., MEREY, Z. ve KARATEKİN, K. (2013). 'İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Değerler', **Değerler Eğitimi Dergisi**, 11 (25), 183-214.
- LEWIS, E., MANSFIELD, C. ve BAUDAİNS, C. (2008). **Issues in Educational Research**, 18(2), pp. 138- 155.
- LOVAT, T. (2009). **Values Education and Quality Teaching: Two Sides of the Learning Coin**, ed.: T. Lovat, R. Toomey, Newcastle University, Australia.
- MEB, (2005). **İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi (4- 5.Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu**, Devlet Kitaplığı Müdürlüğü, Ankara.
- MEB, (2005). **İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 6.-7. Sınıflar Öğretim Programı ve Kılavuzu**, Devlet Kitapları Müdürlüğü, Ankara.
- MEB, (2005). **Coğrafya Dersi Öğretim Programı (9,10, 11 ve 12. Sınıflar)**, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara.
- MEB, (2011). **Coğrafya Öğretim Programı (9,10, 11 ve 12. Sınıflar)**, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara.
- MEMİŞ, A. VE GÜNEY GEDİK, E. (2010). 'Sınıf Öğretmenlerinin Değer Yönelimleri', **Değerler Eğitimi Dergisi**, Cilt: 8, No: 20, 123- 145.
- MEYDAN, A. (2011). "Sosyal Bilgilerde Coğrafyanın Yeri ve Önemi", **Sosyal Bilgilerin Temelleri**, Ed.: Refik Turan, Kadir Ulusoy, Pegem Akademi, Ankara.
- ÖZSENSEL, E. (2003). 'Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer', **Değerler Eğitimi Dergisi**, 1 (3), 217- 239.
- ÖZTÜRK, C. (2009). **Sosyal Bilgiler: Kavram, İçerik ve Program**, **Sosyal Bilgiler Öğretimi**, Ed.: Cemil Öztürk, Pegem Akademi, Ankara.
- SLATER, F. & LAMBERT, D. (1998). 'Introduction: Examining Values Geographical and Environmental Education', **International Research in Geographical and Environmental Education**, Vol. 7, No. 2.
- SÖZER, E. (1998). **Sosyal Bilimler Kapsamında Sosyal Bilgilerin Yeri ve Önemi**, (Ed: Can G.), Sosyal Bilgiler Öğretimi, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Açık öğretim Fakültesi Yayınları.
- ŞİMŞEK, N., AYDINÖZÜ, D. ve İBRET, B.Ü.(2009). 'Yeni İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı Hakkında Müfettiş Tutumları', **Kastamonu Eğitim Dergisi**, Cilt:17, No:2,513-524.
- TAY, B., DURMAZ, F. Z. ve ŞANAL, M. (2013). 'Sosyal Bilgiler Dersi Kapsamında Öğrencilerin Değer ve Değerler Eğitimine İlişkin Görüşleri', **GEFAD**, 33(1),67- 93.
- TÜRNÜKLÜ, A. (2000). 'Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme', **Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi**, Sayı: 24. <http://www.pegem.net/adresinden> 22.01.2014 tarihinde alınmıştır.
- YILDIRIM, A., ŞİMŞEK, H. (2008). **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, 6. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- YILMAZ, E. (2009). 'Öğretmenlerin Değer Tercihlerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi', **Değerler Eğitimi Dergisi**, Cilt: 7, No: 17, 109- 128.
- YİĞİTTİR, S., KELEŞ, H. (2011). 'Sosyal Bilgiler Dersinde Değer Eğitimine İlişkin Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri', **Milli Eğitim Dergisi**, Sayı: 189, 144- 155.

THE IMPORTANCE OF GEOGRAPHY TEACHING IN SOCIAL STUDIES IN TERMS OF VALUE EDUCATION

B.Ünal İBRET*

Kadir KARATEKİN**

Emine AVCI***

Abstract

Providing of value acquisition to a new generation has a great importance for building of society future. The main purpose of social studies is to raise good citizens gained a national and universal values. In this study, the importance of geography teaching in social studies in terms of value education has been tried to be explained with views of social studies prospective teachers. Research was carried out with a qualitative approach, and semi-structured interview. This study was conducted with 62 prospective teachers in grade 4, faculty of Social Studies Teacher Education at Kastamonu University. According to the Social Studies teachers, it is observed that the first three disciplines forming the Social Studies course are respectively, History, Geography and Citizenship. However, it is observed that prospective teachers haven't sufficiently related to value the importance of geography discipline in the social studies. Effective disciplines for prospective teachers on teaching the values are respectively History, Geography and Sociology, prospective teachers have stated that they can be mostly able to have values of patriotic, and cleaning the sensitivity gained.

Keywords: Social Studies, Social Studies Prospective Teachers, Geography, Value Education

* Prof. Dr.; Kastamonu University, Faculty of Education, Department of Social Sciences Kastamonu

** Assoc. Prof. Dr.; Kastamonu University, Faculty of Education, Department of Primary Education Kastamonu

*** Research Assistant, Kastamonu University, Faculty of Education Department of Social Sciences Kastamonu